

Научна статья
УДК 372.8:811.512.31
DOI 10.18101/3033-1310-2024-2-71-76

**ХУРГУУЛИЙН ЭХИН ШАТАДА
БУРЯАД ХЭЛЭ ҮЗЭЛГЫН МҮНӨӨ САГАЙ БАЙДАЛ
(АГЫН 1-ДЭХИ ДУНДА ХУРГУУЛИЙН ЖЭШЭЭ ДЭЭРЭ)**

© Яманова Цырегма Раднабазаровна

эхин ангинуудай багша,
Агын 1-дэхи дунда хургуули,
Росси, 687000, Үбэр Байгалай хизаар, Агинское тосхон, Бадмажабэ үйлсэ, 4
yamanovats@mail.ru

Аннотаци. Тус статья соо нэгэ хургуулийн жэшээ дээрэ эхин ангинуудай хурагшадай түрэл буряад хэлэеэ үзэлгын мүнөө үсын байдал харуулаатай. Статьягай удха хоёр хубяар элирүүлээтэй. *Оролто хуби* соо буряад арадай мэдээжэ эрдэмтэн-багша болохо Д. Д. Доржиев тухай шабиин ханамжа үгтэнэ. Багшын дунда хургуулида хуража байхадаа эрдэмтын үнэтэ сэнтэй хэшээлнүүдые абahan тухайгаа, багшынгаа ямар хүн байһан тухайнь автор бэшэнэ. *Хоёрдох хуби* соо түрэл буряад хэлэ заалгын оршон үсын байдал харуулагдана, нэн түрүүн хурагшадай түрэл хэлэеэ мэдэхэ хэмжээ элирүүлһэн асуулгын дүнгүүдтэй танилсуулагдана, хэдэн хүндүүлхэй орёо асуудал элирүүлэгдэнэ, тэдэнэй тоодо бага наһатай үхибүүдэй түрэл хэлэеэ мэдэхгүй боложо байһан, гэртэхинэй үхибүүдтээ буряад хэлэн дээрэ харилсадаггүй болоһон ушарнууд г. м. Автор тусхайгаар түрэл буряад хэлэ үзэлгэдэ хэрэгтэй, мүнөө сагай эрилтэнүүдтэ тааруу номуудай үгы байһые тэмдэглэнэ, тиин түрэл буряад хэлэ болон буряад хэлэн дээрэ уншалга эмхидхэхэдэ федеральна түсэблэл соо үсөөн сагай үгтэһэниие баһал хүндүүлхэй асуудал болгон гаргана. Уншалгада анхарал хандуулагдажа, программын ёһоор үзэгдэдэг буряад зохёолнуудай гүн удха ойлгуулхын тула ехэхэн оролдолго хэрэгтэй гэжэ тэмдэглэгдэнэ. Багшанарай ажал, залуу багшанарай бэлдэлгэдэ онсо анхарал хандуулагдана. *Дүнгүүд.* Эхин ангинуудта түрэл буряад үзэлгэдэ сагай нэмэри хараалхада, тиин эхин ангинуудые түгэсэһэн хурагшадта ВПР шэнги шалгалтын хүдэлмэри хараалхада, багшанарай колледжын хуралсалай түсэблэлдэ арга зүйн ондо ондоо хэшээл оруулхада эдэбхитэй байха гэжэ ханагдана.

Шухала үгэнүүд: түрэл буряад хэлэн, мүнөөнэй байдал, асуулта, хүндүүлхэй асуудалнууд, эхин хургуулида түрэл буряад хэлэ зааха онол аргууд.

Для цитирования

Яманова Ц. Р. Хургуулийн эхин шатада буряад хэлэ үзэлгын мүнөө сагай байдал (Агын 1-дэхи дунда хургуулийн жэшээ дээрэ) // Буряад хэлэн болон уран зохёол хургуулида. 2024. Дугаар 2. Н. 71–76.

Оролто. Доржиев Дашинима Доржиевичай 95 наһанайнь ойдо зорюулһан хэмжээ ябуулгануудта хабаадажа байхадаа, нэн түрүүн богонихоноор энэ эрдэмтэн багша тухай үгэнүүдые хэлэхэ хэрэгтэй.

1974 ондо гуша гаран басагад Агын педучилищида орожо хураһан байнабди. Дашинима Доржиевич бидэндэ буряад хэлэ, бэшэг заадаг һэн. Багшамнай 1945 ондо Агын 1-дэхи дунда хургуули дүүргэһэн дүрбэн хурагшадай тоодо ороһон байна. Зүгөөр олон бэрхэ хурагшад түгэсэхэшые наа, мүнгөө (тэрэ үсын 150 түхэриг түлбэри) түлэхэ аргагүй байһан дээрэһээ хургуулиа орхихо баатай болоһон байгаа.

Дашинама Доржиевич Доржиевтой хамта Зандра Тагарович Тагаров, түүхын кандидат, Ишигээдэй Балданов, далайн сэрэгэй офицер, Валентина Черепицына, дээдэ хургуулийн багша, аттестадуудые абаһан байна.

Дашинама Доржиевич дайнай үедэ элдэб бэрхэшээлнүүдые дабажа, буряад арадайнгаа хэлэ бэшэг, түүхэ намтар наринаар шэнжэлһэн, арадайнгаа соёл гэгээрэлые дээрэ үргэһэн эрдэмтэдэй нэгэн болоно.

Мүнөө сагай хараагаар ойлгоходо, бидэ аргагүй бэрхэ багшада заалгаһан байнабди гэжэ ханагдана. Буряад хэлэ бэшэг бэрхээр заахын хажуугаар, ургажа байһан бидэ залуушуулай хүгжэлтэдэ ехэл нүлөө үзүүлээ, һонин хургаалай юумэнүүдые хөөрэдэг байһан, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай үе тухай, яажа хургуулида хурадагаа, интернадта байдагаа, түлээ залһаа бэлдэдэгээ, Ага-Хангил Ага хоёрой хоорондо ябагаар гэртээ ошодогоо болон бусад юумэн тухай. Багшамнай хухюу, шог зугаатайшые байһан, Ю. Левитаниие тон адляар нажаадагынь элээр ханагдана. Багшынгаа мүнхэ дурасхаалда доро дохинобди.

Бидэниие, эхин ангин багшанарые түрэл буряад хэлээ зааха хэрэгтэ оруулһан багшынгаа нэрэ дээрэ үргэн, эхин хургуулида буряад хэлэн яажа заагданаб гэжэ асуудал хаража үзэхэ ханаан гарана.

Гол хуби. Эхин хургуули үхибүүдэй саашанхи наһанайнь харгыда хүгжэлтэ, хүмүүжүүлгэдэ тон ехэ нүлөө үзүүлдэг гэжэ ойлгогдоно.

Эхин хургуулийн федеральна түсэблэл соо «Түрэл (буряад) хэлэн» болон «Түрэл (буряад) хэлэн дээрэ литературна уншалга» гэжэ хоёр хэшээл үнгэргэгдэхөөр хараалаатай¹.

Хургуулида ороходоо түрэл хэлээ мэдэхэ, буряад хэлэн дээрэ хөөрэлдэхэ хүүгэд мүнөө үедэ тон үсөөн боложо байна. Тиимэһээ түрэл хэлээ мэдэдэг болгохын, тэрэниие шудалуулхын тула багшанар ехэхэн оролдолго гаргана. Энэ ажал Агын 1-дэхи дунда хургуулидашые хэгдэнэ. Анханһаа энэ хургуули буряад хургуули гэжэ бии болоһон байна. 2022/23 хуралсалай жэлдэ үнгэргэгдэһэн Забайкалийн хизаарай болбосоролой ба эрдэм ухаанай яаманай үндэһэн хэлэнүүд тухай асуулта үнгэргөө. Асуултын дүнгүүд таблицаар харуулаатай (табл. 1). 529 хурагдай 288 үхибүүд (54%) буряад хэлээ ойлгоно, хөөрэлдэнэ, 131 (25%) муугаар ойлгоно, бага сага хөөрэлдэнэ, 96 үхибүүн (18%) хэлээ мэдэнгүй.

Таблица 1

Асуулта үнгэргэһэнэй тоо баримтын дүнгүүд

Ангиууд	Асуулгада хабаадагшадай тоо	Хэлээ мэдэнэ, харилсана	Муугаар мэдэнэ, харилсана	Хэлээ мэдэнгүй
Бэлэдхэлэй анги	40	15	23	2
1-дэхи	120	112	6	2
2-дохи	123	21	61	41
3-дахи	116	48	24	44
4-дэхи	128	92	35	3
Дүн	529 (100%)	288 (54,4%)	131 (24,7%)	96 (18,1%)

¹ Федеральная образовательная программа начального общего образования. URL: <https://edsoo.ru/normativnye-dokumenty/> (дата обращения: 08.04.2024). Текст: электронный.

Ц. Р. Яманова. Хургуулийн эхин шатада буряад хэлэ үзэлгын мүнөө сагай байдал (Агын 1-дэхи дунда хургуулийн жэшээ дээрэ)

Энэ асуултын дүнгүүдтэ хэсүүхэн байдал харуулна: нэгэдэхээр, асуулгада хабаадаһан үхибүүдэй өөрынгөө шадабари зүб сэгнэхэнь һэжэг түрүүлнэ; хоёрдохёор, анкетын асуудалнуудай удхань дэлгэрэнгы бэшэ байһаниинь элирнэ.

Тиимэхээ хургуулидаа буряад хэлэнэй мүнөө сагай байдал элирүүлхэ зорилготойгоор тусхай асуулта табибабди. Тус асуулгада хамтадаа 63 гэртэхин хабаадаа. Асуулта 12 асуудалтай байгаа. Түрэл хэлэнэй мүнөөнэй байдал эли харуулнаа гэжэ ханагдана. 63 гэртэхинэй 54 хүниинь буряад хэлэн дээрээ хөөрэлдэнэ, тиихэдэ оройдоо 35 бүлэнүүд гэртээ түрэн хэлэн дээрэ харилсана, тэрэ тоодо 50 эжынэр, 46 абанар буряад хэлээ мэдэдэгшье һаа, үхибүүдтээ ехэнхидээ ород хэлэн дээрэ харилсадаг байһаниинь харагдана.

Хурагшадай 95 хубинь бүдүүн зонтой, тиихэдэ бултадаа үетэн нүхэдтэйгөө ород хэлэн дээрэ харилсана. Гэртэнь буряад хэлэн дээрэ ном һудар байбашье, тэрээнэ хэрэглэжэ, хүүгэдтээ хамта уншаха бүлэнэр үсөөн.

Энэ асуултын дүнгүүдые татаад байхадаа, тон харамтайнь үхибүүдэй өөһэд дундаа ородоор харилсадагынь болоно. Иимэ байдал алишье хургуулийн хурагшадай түрэл хэлээ мэдэхэ байһые зураглана ёһотой. Тиимэхээ байдал һайжаруулхын тулада хургуули бүхэн өөрын ажал ябуулна.

Агын нэгэдэхи хургуулида хубиин программар хурадаг үхибүүдхээ бэшэн, булта түрэл хэлээ үзэдэг. Буряад республикын болбосоролой ба эрдэм ухаанай яаманай программаар хэлээ үзэнэ.

Шэнэ ФГОС-ой ёһоор¹, «Федеральный учебный план начального общего образования» гэнэн документаын 4-дэхи вариант соо зургаан хоногой түсэбэй ёһоор

2–4 ангиуудта түрэл буряад хэлэндэнь 2 саг, уншалгада 1 саг үгтэнэ байна, тиимэхээ «Часть, формируемая участниками образовательного процесса» гэжэ хуби соо 1 саг хэлэ үзэлгэдэ, 2 саг уншалгада нэмэгдэн, хамта 5 саг болгогдоо.

1-дэхи ангида буряад хэлэндэ 1 саг үгтэнэ. «Часть, формируемая участниками образовательного процесса» гэжэ хубиһаа саг нэмэхэ арга үгтэнэгүй. Нэгэхэн хэшээл соо түрүүшээр буряад хэлэнэй грамотада, саашань уншажа, бэшэжэ хургаха гэшэ бэлэн хэрэг бэшэ болоно. Үгтэнэн саг соо бүхы ном соо байһан дүрим ойлгуулжа, даабаринуудые бултыень диилэн дүүргүүлжэ үрдихөөр бэшэ. 1-дэхи ангиин хурагшад гансал үзэг бэшэгтэй танилсаад, уншалгын түрүүшын алхамуудые хэжэ хурана. 2022 онһоо эхилээд 1-дэхи ангиин хурагшад ФГОС-оор шэнэ «Буряад хэлэн» гэжэ номтой болоһон. Бэшэ ангиууд хуушан номуудаараа ябана. Уншалгын номууд баһал хуушаараа, ФГОС-ой эрилтэдэ тааруулагдаагүй [3].

Уншалгын шадабари балайшье муу гэхээр бэшэ, харин тон шухалань уншаһанайнгаа удха ойлгохогүй дээрэхээ, тэрэнэйнгээ удхыень ехэнхидээ ород хэлэн дээрэ шүүлбэри (анализ) хэхэ ушарнууд олоор дайралдадаг болоо. Текст соо үгтэнэн һанал бодолнуудые холбожо, ойлгожо, хөөрөжэ хурахань саашадаа тон хэрэгтэй шадабари болоно. Уншалгаар хурагшадай харуулһан дүнгүүд таблицар харуулаатай (табл. 2).

¹ Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования. URL: <https://edsoo.ru/normativnye-dokumenty/> (дата обращения: 08.04.2024).

Таблица 2

Түрэл хэлэн дээрээ уншалгын хэшээлнүүдэй дүнгүүд
 (сэгнэлтын тэмдэгүүдээр харуулаатай)

Ангинууд	Нурагшадай тоо	Сэгнэлтын тэмдэгүүд		
		«5»	«4»	«3»
2	126	19–20%	83–65%	20–15%
3	121	33–27,5%	66–54,4%	22–18,1%
4	95	20–21,3%	52–54,7%	22–23%
Дүн	342	72–21,5	201–59,7%	64–18,8%

Энэ сэгнэлтэнүүд нурагшадай 2022/23 нуралсалай жэлдэ уншалгаар абан дүн харуула.

Аман хэлэлгэ найжаруулха, баяжуулха, түрэл хэлэндэнь дурлал хүжөөхэ зорилготойгоор буряад хэлэн дээрэ хэшээлнээ гадуур элдэб янзын ажал, хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэнэ, жэшээлбэл: дуу хатарай, уран гоёор уншалгын мүрысөөнүүд, шагай нааданай шагай няһалалгаар, мори урилдаагаар, шагай шүүрэлгээр турнирнүүд болон бусад. «Эхын нургаал — эм, дом...», «Абын нургаал — алтан...» гэхэн харалга мүрысөөнүүдтэ 2002–2003 онуудһаа эхилжэ нэгэ жэлынэ эжынэр басагадтаяа хабаадана, нүгөө жэлынэ абанар хүбүүдтээ хабаадахаар хэгдэнэ. Эдэ мүрысөөнүүд тон ехэ удха шанартай гэжэ бодогдоно, юундэб гэхэдэ нурагшад уг гарбал тухайгаа бата мэдэсэтэй болохо, буряад хэлэн дээрэ дуу, шүлэг, хатар гүйсэдхэхэ, урданай урлал хэжэ, бүтээжэ шадаха аргатай болоно.

Энэ хэрэг ябуулгануудай дүнгүүдые тоолохо болоо һаа олон, тэрэ тоодо Буряад Уласта үнгэргэгдэдэг «Эдир Будамшуу» гэхэн харалга мүрысөөнүүдые шүүжэ гараһан Ананда Зыдыгмаев, Булат Намдаковай амжалтанууд ороно. Булад Намдаков буряад арадай «Алтаргана» нааданда үлигэршэдэй мүрысөө илажа алтан медальда хүртэһэн байна.

Жэлэй хоёр дахин үнгэргэгдэдэг буряад хэлэнэй фестивалда нурагшаднай «Эрхим диктант», «Эрхим найруулга» гэхэн мүрысөөнүүдтэ нэгэтэ бэшэ эрхимүүдэй тоодо ородог. Саашаа ондоо нургуулинуудта ошоошые һаа, буряад хэлээрэ үндэр дүнгүүдые харуулжа ябадаг.

Гэртэхинтэй элдэб ажал ябуулагдана, таабари тааха, оньһон үгэнүүдые хэлэхэ гэхэ мэтэ мүрысөөнүүд үнгэргэгдэнэ.

Һайн дүнгүүдые туйлахын тула багшанар ехэхэн оролдолго гаргана. Эхин шатада 19 багшанар хүдэлнэ, тэдэнэй табаниинь дээдэ, зургаан багшанар 1-дэхи категоритой. Бэшэмнай залуушуул боложо байна. Хэшээлэй хажуугаар тойрог дотороо үнгэргэдэг «Эрхим багша» гэжэ харалга мүрысөөнүүдтэ эдэбхитэй хабаадажа, һайшаалда хүртэһэн багшанар гэхэдэ Туяна Жамсарановна Батомункуева, Дарима Гончиковна Бадмажапова, Дарима Николаевна Балжирова. Дарима Николаевна саашаа Росси Уласай түрэлхи хэлэнэй багшанарай урилдаанда хабаадажа, арбан табан бэрхэ багшанарай тоодо оролсоо.

Манай нютагта багшанарай техникум нээгдэхэдэ нютагайнгаа үхибүүдые буряад, ород хэлэнүүд дээрэ уншажа, бэшэжэ нургаха багшанарые бэлдэхэ зорилготой байһан. Тэрэ саһаа хойшо оюутад Агын 1-дэхи дунда нургуулиин дэргэдэ багшын бодото хэрэгтэй танилсажа, хэшээл үнгэргэжэ, үхибүүдтэй

Ц. Р. Яманова. Хургуулийн эхин шатада буряад хэлэ үзэлгын мүнөө сагай байдал (Агын 1-дэхи дунда хургуулийн жэшээ дээрэ)

хүдэлхын түрүүшын алхамууды хэжэ хурадаг. Энэ холбоомнай мүнөө болотор таһараагүй, колледжын оюутад — ерээдүйн эхин шатын багшанар практика гаражал байдаг.

Саг үнгэрнэ, гүрэн дотор элдэб хубилалтанууд боложол байна, тиимэ һэн тула хуралсалай программанууд баһал хубилна, ондоо болоно, жэшээлбэл, бидэнэй дала гаран онуудаар хүдэлжэ эхилхэдэ буряад хэлэндэ — 3 саг, уншалгада — 2 саг үгтэдэг байгаа, мүнөө шэнэ ФГОС-оор оройдол хэлэ бэшэгтэ эхин шатада нэгэ-нэгэ саг үгтэнэ.

Нэгэ саг гээшэмнай мүнөөнэй байдалаар аймшагтай бага. Буряад хэлээ зандань байлгаха, саашань хүгжөөхэ ажал ябуулганууд үнгэргэгдэжэл байһан шэнги аад, буряад хэлэн дээрээ сэбэрээр хөөрэлдэжэ байһан залуушуул, үхибүүд үсөөн боложо байна гэжэ адаглажа, хаража байнабди, мүн дээрэ үгтэһэн асуултыншы дүнгөөр эли.

Үшөө нэгэ асуудалда танай анхарал хандуулха хэрэгтэй. Хоёр мянгаад онуудта колледж түгэсэжэ, багшын ажал эрхилһэн залуушуулаймнай диплом соонь буряад хэлэ бэшэг зааха аргатай гэжэ үнэмшэлгэ үгы. Жэшээн, манай хургуулида хүдэлжэ байһан 2014 ондо Агын багшанарай колледж дүүргэһэн багшын дипломойнь выписка соонь «Буряад хэлэ бэшэг ба зааха арга зүй» гэжэ хэшээл ороогүй байна.

Тэрэ зуура буряад хэлэ бэшэг зааха аргатай гэжэ үнэмшэлгэтэй наһанай амаралтада гарахаа байһан багшанарай тоо олон. Тэдэнэрэй ажалһаа болиходонь, тиимэ мэргэжэлтэй залуу багшанарай халаан дутахаа байна.

Дүнгүүд. Дүн болгон иимэ һанамжа, дурадхал хэлэхэ хэрэгтэй:

– Эхин шатада буряад хэлэн болон уншалгын хэшээлнүүдтэ нэгэшы һаань саг нэмэхэ талаар Агын тойрогой захиргаанай дүнгэлтэ хэрэгтэй болоно;

– Эхин шатаая үхибүүдэй дүүргэхэдэ, буряад хэлээр Агын тойрог соогоо шалгалтын ажал (ВПР шэнги) дүүргүүлхээр байна.

– Үхибүүдтэйгөө түрэл буряад хэлэн дээрээ харилсаха, ном сонин уншаха, гэрэйнгээ ажал эрхилхэдэ хэрэглэхэ тухай гэртэхиндэ ойлгуулха, тэдэниие бата баримататай (мотивацитай) болгохо хэрэг ганса хургуулийн бэшэ, захиргаанууд, ниигэмэй эмхинүүдэй хэрэг болоно.

– Агын тойрогой багшанарай колледждо буряад хэлэ ба литература зааха, тэрэнэй хажуугаар хэлэ бэшэгтэ хурган зааха арга зүйнүүдтэй танилсуулха тон шухала болоод байна.

Хүн болохо баһаһаа, хүлэг болохо унаганһаа гэдэг, тиимэһээ эхин ангинуудай багшанар хүүгэдээ буряад эльгэтэй, зөөлэн, зохид сэхэлтэйгээр үндылгэхэ гэжэ ажалаа эдэбхитэй болгохо хэрэг шиидхэхээр.

Литература

1. Буряад хэлэн. 1 класс / Р. С. Дылыкова, С. И. Аюшиева, Л. Д. Доржиева [и др.]. Улаан-Үдэ: Бэлиг, 2022. 64 х.

2. Дылыкова Р. С., Базаргуруева Т. Б., Дугарова Д. Б. Буряад хэлэн. 2 класс / Р. С. Дылыкова. Улаан-Үдэ: Бэлиг, 2016. 196 х.

3. Дылыкова Р. С., Базаргуруева Т. Б., Дугарова Д. Б. Буряад хэлэн. 3 класс / Р. С. Дылыкова. Улаан-Үдэ: Бэлиг, 2016. 160 х.

4. Дылыкова Р. С., Базаргуруева Т. Б., Дугарова Д. Б. Буряад хэлэн. 4 класс / Р. С. Дылыкова. Улаан-Үдэ: Бэлиг, 2016. 176 х.

2024 оной майн 12-то статья редакцида ороо; 2024 оной майн 20-до зүбшөөл гараа;
2024 оной майн 30-да хэблэлдэ ороо.

CURRENT STATE OF NATIVE BURYAT LANGUAGE STUDY
AT THE PRIMARY GENERAL EDUCATION LEVEL IN SCHOOL
(USING THE EXAMPLE OF AGINSKAYA SCHOOL NO. 1)

Tsyregma R. Yamanova

Primary School Teacher,

МБОУ “Aginskaya Secondary General Education School No. 1”

4 Badmazhabe St., 687000 Aginskoye posyolok, Zabaykalskiy Krai

yamanovats@mail.ru

Abstract. The article presents the current state of native Buryat language study among primary school students, using one educational organization as an example. The text is divided into two parts. The introductory part highlights the role of the renowned scholar and Buryat language teacher at the Aginsk Pedagogical College, D. D. Dorzhiev, in the formation of future primary school teachers for Buryat schools, emphasizing the significance of his personality. In the main part, the author presents the current state of native Buryat language teaching in the school. Results from a survey of all primary school students are described, aimed at identifying their level of proficiency in the native language. Problems are identified, including the decline in the number of children proficient in the native language, lack of family communication in the native language, and so on. The author also notes the absence of new educational-methodological complexes that meet contemporary challenges and the limited hours allocated for the subjects “Native (Buryat) Language” and “Literary Reading in the Native (Buryat) Language” as provided in the federal educational plans for primary general education, which are also highlighted as problematic. The problem of organizing reading in the Buryat language is emphasized, pointing out that the minimal time allocated for reading complicates the achievement of subject results. At the same time, the effectiveness of the activities of primary school teachers is noted. The author suggests considering the possibility of increasing the hours for studying the native Buryat language and reading in the native language, organizing an evaluation procedure in the format of the All-Russian Test (VPR), and enriching the content of teacher preparation for primary grades in pedagogical colleges. It is noted that primary general education is one of the key levels, most effective for studying the native Buryat language.

Keywords: native Buryat language, current state, survey, problematic issues, methods of studying the native language in primary school.

For citation

Yamanova Ts. R. Current State of Native Buryat Language Study at the Primary General Education Level in School (Using the Example of Aginskaya School No. 1) // Buryat Language and Literature in School. 2024; 2: 71–76 (In Bur)

The article was submitted 12.05.2024; approved after review 20.05.2024; accepted for publication 30.05.2024.